

ISTORICUL CERCETĂRILOR BOTANICE DIN JUDEȚUL HUNEDOARA

ROZALIA COȘOVEANU

Prin relieful său variat, județul Hunedoara se caracterizează printr-o floră și vegetație tot atât de bogată și variată, care a atras interesul botaniștilor încă de la începutul secolului trecut.

La diversificarea florei și vegetației aceluia județ, care deține o pondere prioritară în economia națională, a contribuit pe lângă structura geologică complicată și constituția litologică complexă și împrejurarea că etajarea vegetației este cuprinsă între 200 m în valea Mureșului și înălțimi care depășesc 2 500 m în Munții Retezat. Este evident că între limitele unei asemenea amplitudini altitudinale și-a găsit adăpostul o floră și o vegetație deosebit de variată, alcătuită din diverse categorii de elemente floristice. Dar la diversificarea covorului vegetal al județului Hunedoara a contribuit și împrejurarea că în acest județ se întâlnesc două importante diviziuni ale Carpaților : Carpații Meridionali și Carpații Occidentali (Apuseni).

Cercetarea botanică a județului Hunedoara a fost inaugurată de Iosif Lerchenfeld (1753—1812) în al cărui ierbar, păstrat la Muzeul de Științe Naturii din Sibiu, se află și câteva plante colectate din Munții Retezatului și a semnalat specia *Eranthis hiemalis*, care ulterior n-a mai fost semnalată și pe baza cercetărilor pe care le-am efectuat pînă acum încă nu putem confirma prezența acestei specii. Baumgarten care a făcut excursii atât în Munții Retezatului cît și cei a Parîngului este primul explorator al florei Munților Hunedoarei. În *Enumeratio stirpium Magno Transilvaniae Principatus...* (1816), semnalează pe *Sorbus domestica* de la Deva și pe *Cardamine parviflora* de la Deva și Dobra. În 1846, mai citează și pe *Plantago holosteum* (sub denumirea de *Plantago vulfenii*) de pe Valea Streiului.

În excursiile sale efectuate în Munții Retezatului, botanistul T. Kotschy, citează unele specii semnalate.

Exploratorul sistematic al florei Banatului, I. Heuffel (1800—1857) a ajuns dincolo de limitele Banatului pînă pe meleagurile Hunedoarei, făcînd incursiuni pe Valea Streiului și ajungînd chiar pînă în împrejurimile Devei.

Numeroase dintre plantele semnalate de I. Heuffel pe meleagurile hunedorene se găsesc și pe teritoriul cuprins în lungul Mureșului. Contribuții remarcabile privitoare la flora Munților Hunedoarei au fost

consemnate în continuare de F. Schur în *Enumeratio plantarum Transilvaniae* (1866). Cu toate că informațiile lui Schur se referă de asemenea, cu precădere, la flora Munților Retezatului și ai Parîngului, face referiri și la flora împrejurimilor Devei. Astfel Schur citează pe *Crupina vulgaris* de la Dobra.

Cercetări mai sistematice asupra acestor împrejurimi a efectuat însă M. Fuss, care publică în *Flora Transilvaniae Excursoria* (1866) pe *Ranunculus polyphyllus* de la Deva, pe *Thalictrum flavum* tot de la Deva, pe *Clematis integrifolia* din pădurile Hunedoarei, iar pe *Clematis vitalba* var. *banatica* din defileul hunedorean al Mureșului de la Zam. Semnalează de asemenea endemitul *Hepatica transsilvanica* din pădurile Hunedoarei, Runc și Lunca Cernei, toate din Munții Poiana Ruscăi.

Cercetări sistematice asupra florei Munților Hunedoarei a efectuat L. Simkovic (=Simonkai). Face referiri și asupra florei de pe valea Mureșului și Munții Poiana Ruscăi, deși ca și precursorii săi a studiat cu precădere flora Munților Retezat. În *Enumeratio Florae Transsilvanicae vasculosae* (1886) semnalează câteva specii din Munții Poiana Ruscă, dintre care cităm :

Thalictrum iodostemon (elatum x lucidum) : Hunedoara

Clematis recta : Valea Cernei, Găvojdia

Pulsatilla nigricans : Dealurile Devei, Găvojdia

Ranunculus Steveni : Deva, Dobra

Ranunculus mediterraneum : Deva, Dobra

Berberis vulgaris : Valea Cernei

Camelina microcarpa : Valea Cernei

Thlaspi perfoliatum : Hunedoara, Găvojdia

Thlaspi kovatsii : Govăjdia

Lepidium campestre : Deva, Hunedoara

Hutschinsia petraea : Deva

Myagrum perfoliatum : Hunedoara, Găvojdia

Rapistrum perene : Deva

Reseda lutea : Hunedoara

Reseda luteola : Deva

Helianthemum canum : Hunedoara, Deva, Găvojdia

Heliathemum chamaecistus : Deva, Hunedoara

Viola jooi : Hunedoara, Govăjdia

Viola collina : Găvojdia

Viola silvatica : Deva

Viola canina : Hunedoara

Polygala major : Deva, Hunedoara

Polygala comosa : Deva

Gypsophila paniculata : Deva, Dobra

Dianthus prolifer (= *Tunica prolifera*) : Deva, Hunedoara

Dianthus marisensis (= *D. puberulus*) : Valea Cernei

Dianthus giganteus : Deva

Cu toate că cercetarea botanică a Munților Poiana Ruscă a continuat să rămână redusă la câteva incursiuni sporadice, flora Munților Hunedoarei (în accepția limitelor actuale ale județului Hunedoara) a devenit obiectivul unor cercetări din ce în ce mai intense. Astfel dintre cercetătorii Munților Retezat amintim pe V. Bordaș (1875, 1876),

I. Györfly (1901), Csató I. (1868), A. Degen (1903), S. Javorka (1911, 1918) și F. Pax (1898, 1908, 1919). În ceea ce privește flora Munților Parîng, în afara datelor consemnate de Simonkai, informații inedite au fost publicate de Janca (1872).

Un interes deosebit, atît pentru Munții Hunedoarei considerați în ansamblul lor cît și pentru împrejurimi l-a constituit publicarea importantei monografii botanico-silvice a lui L. Fehete și T. Blatny (1814). În această sinteză găsim informații concludente atît cu privire la dendroflora Munților Poiana Ruscă cît și asupra compoziției și zonării pădurilor care înveșmîntează versanții și culmile acestor munți.

Dintre cercetările care se referă într-un mod direct la teritoriul limitrof al Munților Poiana Ruscă trebuie să amintim într-un mod deosebit pe cele efectuate de Marton Péterfi (1906), care într-un mod stăruitor a studiat flora împrejurimilor Deveii de unde a publicat un bogat conspect cuprinzînd 1 123 specii de fanerogame și 14 specii de criptogame vasculare. Pe lîngă aportul său floristic, această lucrare cuprinde și valoroase informații ecologice privitoare la condițiile staționale în care vegetează speciile identificate ca și asupra formațiunilor fizionomice în care au fost întîlnite aceste specii. Lucrarea lui Marton Péterfi rămîne astfel cea mai completă contribuție floristică care se referă la limita estică a Munților Poiana Ruscă. O contribuție anterioară lucrării lui Marton Péterfi a fost publicată în prealabil de Teglas Gabor (1872), care însă se referă exclusiv la flora Dealului Cetății Dăva.

O etapă nouă în investigarea botanică a județului Hunedoara a fost inaugurată odată cu întregirea patriei noastre cînd acest teritoriu a ajuns în aria tematică a cercetărilor clujeni, din școala geobotanică și floristică întemeiată și îndrumată competent de profesorul A. I. Borza.

Era firesc ca și în această nouă etapă interesul major al cercetătorilor să rămînă concentrat asupra florei masivelor înalte. Astfel cercetarea florei Retezatului se continuă și în noua etapă cu cercetările lui Mihai Hareț pe care le efectuează în cadrul excursiei colective conduse de Emanuel de Martonne în 1921. Amintim de asemenea studiile efectuate de K Zahn (1928, 1933) asupra numeroaselor specii de *Hieracium* din acest masiv, care au dus la descoperirea unui număr mare de taxoni noi pentru știință. Studiile hieraciologice au fost continuate cu o deosebită perseverență de academicianul E. I. Nyárády, care singur sau în colaborare cu Zahn reușește să identifice din Retezat 65 de specii de *Hieracium* cu numeroase subunități infraspecifice. În urma acestor cercetări laborioase Nyárády a enunțat ipoteza că Retezatul reprezintă un adevărat centru genetic, activ, în care continuă să se formeze și azi numeroase specii și varietăți din *Hieracium* (1928). Dar cercetările lui Nyárády nu s-au limitat la speciile de *Hieracium* ci s-au extins metodic asupra întregii flore vasculare a Retezatului și s-au finalizat prin publicarea monografiei sale intitulată *Flora și vegetația Munților Retezat* (1958).

O contribuție valoroasă privitoare la cunoașterea florei Retezatului a adus-o prof. Bugomil Pawlowski de la Cracovia care în vara anului 1937 a explorat acest masiv împreună cu prof. dr. doc. E. Ghișa. Ca rezultat al acestor cercetări au fost semnalati 46 taxoni noi pentru Retezat, printre care și 2 subspecii, 1 varietate și 2 forme noi pentru știință.

Inceputul cercetărilor fitocenologice din țara noastră coincide cu apariția primului studiu efectuat de Al. Borza (1934) asupra asociațiilor vegetale din Munții Retezatului. Cu această lucrare s-a inaugurat în realitate etapa cercetărilor geobotanice din țara noastră care s-au afirmat viguros în județul Hunedoara. Pe lângă importanța lor documentară, această lucrare prezintă și azi o deosebită semnificație metodologică.

Cercetările fitocenologice din Munții Retezatului au fost continuate de prof. dr. doc. Șt. Csürös, M. Kaptalan și F. Nagy (1956) care au investigat asociațiile vegetale din zona centrală de pe substrat granitic al masivului și prof. dr. doc. Șt. Csürös, M. Kaptalan și S. Pap (1956) în zona centrală a masivului. Flora sectorului calcaros a masivului Retezat a fost cercetată în continuare, într-un mod deosebit de amănunțit, de prof. dr. doc. Șt. Csürös, I. Gergely și S. Pap (1962). Vegetația mlaștinilor din Munții Retezatului a fost studiată de N. Boscaiu, E. Plămadă și L. Péterfi (1972).

Sub forma unui ghid intitulat *Excursii în Munții Retezatului*, prof. dr. doc. Șt. Csürös (1971) a publicat o adevărată lucrare monografică, deosebit de utilă, în care sintetizate într-o formă concisă și accesibilă unui cerc larg de specialiști principalele cunoștințe privitoare la flora și vegetația acestui masiv. După informațiile pe care le avem, la Editura Academiei este în curs de apariție o monografie sintetică asupra florei și vegetației Retezatului, elaborată de un colectiv de specialiști sub îndrumarea regretatului acad. Emil Pop.

În mod asemănător, flora și vegetația Munților Paring încă a constituit obiectul unor importante cercetări. În această privință o valoare deosebită o au cercetările efectuate asupra pajiștilor din Masivul Paring și a îmbunătățirii lor. Aceste cercetări efectuate de un colectiv de specialiști de la Institutul Agronomic „Tudor Vladimirescu” din Craiova, sub îndrumarea prof. dr. doc. Alexandru Buia (1962) s-au concretizat prin publicarea unei prestigioase monografii în cadrul căreia flora și vegetația pajiștilor au fost prelucrate de Al. Buia și M. Păun. Pe lângă prezentarea compoziției și structurii floristice, lucrarea cuprinde pentru fiecare din asociațiile identificate în Masivul Paring considerații privitoare la stratificarea lor, formele biologice cărora le aparțin elementele constitutive, aspectele principale ale succesiunii lor, răspîndirea în masiv și valoarea lor economică.

Mai amintim că botaniștii T. Pocs și T. Simon au descoperit în 1956 cu prilejul unei excursii în Munții Paringului pe *Aubertia croatica*, un gen și o specie nouă, atât pentru țara noastră cit și pentru întregul lanț al Carpaților.

Pe lângă studiile privitoare la flora și vegetația munților, importante studii s-au efectuat și în regiunile învecinate acestora. În cadrul acestor cercetări, o importanță deosebită revine studiilor efectuate de conf. dr. Ioan Pop și conf. dr. Ioan Hodișan asupra florei calcofile din Cheile Mada (1957) și Cheile Ardeu (1958) care au fost publicate în Studii și cercetări de Biologie editate de Filiala din Cluj a Academiei. Aceste cercetări, care în realitate deschid o serie de cercetări publicate de aceeași autori, inaugurează cercetarea sistematică a florei și vegetației calcarelor din județul Hunedoara. În continuarea acestor studii conf. dr. I. Pop și conf. dr. I. Hodișan au cercetat flora și vegetația calcarelor de la Băciia și Cheile Cibului (1959), Cheile Bulzești și calcarelor de la

Godinești Zam. Pentru cunoașterea florei și vegetației județului o mare importanță o au lucrările publicate în „Sargeția“, revista Muzeului Deva. Astfel, N. Boșcaiu, E. Cernelea, Gh. Coldea, V. Lupșa, L. Șt. Péterfi, E. Plămadă, I. Resmeriță, F. Tauber și E. Vicol publică în 1972 un studiu fitocenologic privitor la pajiștile din sectorul hunedorean al Văii Mușului.

Această lucrare constituie în realitate o continuare a studiului publicat de Zaharia Samoilă (1960) asupra aspectelor geobotanice și a stării de producție a pajiștilor naturale din fosta regiune Hunedoara (Studii și cercetări, Biologie și Științe Agricole, Acad. R.P.R., Baza Timișoara). Volumul consacrat consfătuirii naționale de ocrotirea naturii din județul Hunedoara 1974 cuprinde studii privitoare la unele aspecte de floră și vegetație din acest județ. Amintim în această privință prezentarea unor aspecte de vegetație din Cheile Crivădiei de N. Boșcaiu și Șt. L. Péterfi, aspecte din vegetația masivelor calcareose situate în bazinul superior al Văii Geoagiului de Gh. Coldea, și vegetația stîncăriilor de la Virful Poienii de lângă Ohaba de sub Piatră de pe valea Streiului, de N. Boșcaiu, Șt. L. Péterfi și E. Cernelea.

În mod intenționat am lăsat la urmă lucrările privitoare la aspectele de floră și de vegetație publicate mai recent asupra împrejurimilor Devei, întrucît se referă la un teritoriu apropiat de Deva.

În mod intensiv a fost cercetată această floră după Unire de către botaniștii clujeni. Chiar dacă nu s-au finalizat prin publicarea unor lucrări de sine stătătoare privitoare la vegetația Devei, botanisti renumiți au publicat numeroase specii de aci în Flora Romaniae Exsiccata, editată de Muzeul botanic al Universității din Cluj-Napoca. Această exsiccată cuprinde astfel specii colectate de M. Péterfi (*Melica flavescens*, *Poa nemoralis*, *Atropis distans*, *Dianthus giganteus*, *Cotoneaster integerrimus*, *Hyacinthus leucophaeus*, *Syrenia cuspidata*, *Alyssum murale*, *Sedum glaucum*, *Carduus candicans*), Al. Borza (*Satureja silvatica*), E. I. Nyárády (*Alyssum murale* var. *variabile*), I. Prodan (*Rosa transsilvanica*, *Rosa agrestis*, *Rosa micrantha* var. *hunedorensis*), P. Pteancu (*Luzula albida*, *Poa nemoralis*, *Fragaria vesca*).

De o atenție deosebită s-a bucurat din partea botaniștilor ca și a silvicultorilor Pădurea Bejan din imediata apropiere a municipiului Deva. În această pădure, declarată azi rezervație naturală, sînt concentrate aproape toate speciile și hibridii de stejari din țara noastră.

O prezentare a speciilor și hibridilor de *Quercus* ca și principalelor specii de plante din pădurea Bejan a fost publicată de acad. E. I. Nyárády (1936) în vechiul Buletin al Comisiei Monumentelor Naturii. Probabil că multe dintre speciile de stejar ca și a hibridilor lor din pădurea Bejan vor putea fi întîlnite și în teritoriul pe care-l studiez.

Contribuții mai recente privitoare la flora dealurilor Devei au fost publicate în Sargeția de Șt. Schreiber și A. Nuțu (1968, 1969). Un studiu cuprinzător asupra vegetației din jurul Devei a fost publicat de asemenea în Sargeția de I. Resmeriță, E. Cernelea, E. Vicol și F. Tauber (1972). Lucrarea cuprinde încadrarea sistematică și descrierea fitocenologică a unui număr de 12 asociații vegetale, caracterizate multilateral și competent. Tot în Sargeția, A. Nuțu și colaboratorii (1974) publică un nou studiu asupra unor aspecte de vegetație de pe Dealul Cetății Deva, în care se descriu 3 asociații.

- BARTMUS A., 1969 — *Contribuții la istoricul pădurilor din Munții Sebeșului*. — Contribuții botanice, vol. XI. Buc. 1816.
- BAUMGARTEN JOHANNE CRISTIANE GOTTLÖB. — *Enumeratio Stirpium in magno principatui Transsilvaniae*. — Vindobonae.
- BORZA AL., 1934 — *Studii fitosociologice în Munții Retezatului*. *Bul. Grăd. bot.*, Cluj, 14, 1—84.
- BORZA AL., 1959 — *Flora și vegetația Văii Sebeșului*. — București.
- BORZA AL., 1947, 1949 *Conspectus florae romanicae regionumque Affinium* Nr. 1-11-Cluj.
- BOȘCAIU N., 1966 — *Vegetația acvatică și palustră din împrejurimile Lugoșului*. — *Contrib. bot.*, partea a II-a, Cluj.
- BOSCAIU N., 1971 — *Flora și vegetația Munților Tarcu, Godeanu și Cernei*. — Ed. Acad. R.S.R., București.
- BOȘCAIU N., CERNELEA E., COLDEA GH., 1973 — *Studiu fitocenologic al pașiștilor din sectorul hunedorean al văii Mureșului*. — *Acta Musei Devensis, Sargeția, Series Scientia Naturae*, IX., Deva.
- CSÜRÖS ST., KAPTALAN — CÜSRÖS M., NAGY F., — *Contribuții la studiul vegetației alpine a regiunii centrale a Munților Retezat.*, *St. Cerc. Biol.*, Acad. R.S.R., Fil. Cluj, 7, 33—56.
- CSÜRÖS ST., CSÜRÖS — KAPTALAN M., PAP S., 1956 — *Contribuții la studiul vegetației zonei de calcar din vecinătatea sudică a Munților Retezat.* — *St. Cerc. Bot.*, Acad. R.S.R., Fil. Cluj, 7, 57—77.
- CSÜRÖS ST., GERGELY I., PAP S. 1962 — *Materiale pentru flora Munților Piule — Piața Iorgovanului*. — *Contrib. Bot. Cluj*, 131—150.
- DONIȚA N., LEANDRU V., PUȘCARU — SOROCEANU E., 1961 — *Harta geobotanică a R.P.R., 1 : 500 000*, Ed. Acad. R.P.R. — București.
- ENCULESCU P., 1924. — *Zonele de vegetație lemnoasă din România în raport cu condițiile geografice, climatice de sol și subsol*. — *Mem. Inst. geol. rom.*, Buc. I, 1—338.
- FECHETE L., BLATTNY O., 1913—1914 — *Die verbreitung der forstlich wichtigen Bäume und Sträucher im ungarischen Staade, Selmechanya*.
- FUS MICHAEL, 1866 — *Flora Transsilvaniae Excursoria*. — Cibinii.
- HARET M., 1930 — *Mastul Retezat*. — *Boaba de grâu*, 1, 398—415.
- HEUFFEL J., 1858 — *Enumeratio plantarum in Banatu Temisiensis sponte crescentium et frequentius cultarum*. — *Vindobonae*.
- HODIȘAN I., 1965 — *Analiza florei de pe Valea Feneșului (raion Alba reg. Hunedoara)* — *Contrib. bot.*, Cluj.
- HODIȘAN I., 1967 — *Aspecte privind vegetația ruderală din bazinul Feneșului (rn. Alba reg. Hunedoara)* — *Studia Univ. B—B*, 1. Cluj.
- JANCA VICTOR, 1876 — *Adatok Magyarh. dk florájához*.
- JAVORKA S., 1911 — *Neue Daten zur Flora des Retezat*. — *Bot. Közl*, 10, 27—32.
- KARPATI Z., 1940 — *Bemerkungen und Beiträge zur Kenntnis der Flora Siebenbürgens und des Banates* — *Bot. Közl*, 37, 13—32.
- KOTSCHY TH., 1853. — *Beiträge zur Kenntniss der Alpelandes in Siebenbürgen*. — *Verh. Zool — Bot., Ges.*, Wien.
- NUȚIU A., SCHREIBER ST., 1970 — *Rarități în flora dealurilor Devei*. — *Acta Musei Devensis-Sargeția, Series Scientia Naturae*, vol. VIII, Deva.
- NYARADY E.I., 1958 — *Flora și vegetația Munților Retezat*. — București.
- PAX. F., 1898—1909 — *Grundzüge der Pflanzenverbreitung in der Karpathen I—II*, Leipzig.
- PÉTÉRFI M., 1907 — *Deva flórája*. — *A hunyadmegyei történelmi es régészeti tarsulat XVI evkönyve*.
- PÉTÉRFI M., — *Deva lombosmokai* — (Ertésítő az Erd. Muz.) *Egyl. orvostermeszettud. szakosztályabol*, t. XVII (a XXI).
- POP E., BOȘCAIU N., RAȚIU F., DIACONEASA B., 1965 — *Correlation between recent pollen spectra and the vegetation of the Național Park of „Retezat”*. — *Rev. roum. biol. Ser. Bot.*, 10, 3, 187—197.
- POP E., LUPȘA V., BOȘCAIU N., SORAN V., 1970 — *Analyse pollinique du sédiment de l'étang du Tăul Zănoștii (Massif Retezat, Roumaine)*, *Fragm. Fl. Geobot*, 16, 1, 160—166.

- POP E., SĂLĂGEAN N., 1965 — *Monumente ale naturii din România*. — Ed. merid., București.
- POP I., HODIȘAN I., 1964 — *Studii floristice și de vegetație de la Cheile Crăciunești* (rn. Brad. reg. Hunedoara) — *Studia Cluj, Seria Biologia*, IX, 1.
- POP I., HODIȘAN I., 1964 — *Contribuții la cunoașterea vegetației calcaroase de la Zam — Godinești* (reg. Hunedoara). — *Contrib. bot.*, Cluj.
- RESMERIȚA I., CERNELEA E., VICOL E., TĂUBER F., — *Vegetația din jurul Devei* — *Acta Muzei Devensis—Sargeția, Series Scientia Naturae*, vol. IX., Deva.
- SIMONKAI, 1886 — *Enumeratio Florae Transilvanicae vasculosae*.
- PRODAN I., 1939 — *Flora pentru determinarea și descrierea plantelor ce cresc în România*. — ed. a II-a, I—II, Cluj.
- POPESCU N., 1965 — *Munții Paring — Șurianu — Călduză turistică*. Edit. U.C.F.S. București.

L'HISTOIRE DES RECHERCHES BOTANIQUES SUR LE TERRITOIRE DE HUNEDOARA

R é s u m é

Le territoire de Hunedoara présente des altitudes variés entre (200 m — 2 500 m) avec une flore très diversifiée. La variété des éléments floristiques a attiré l'attention d'éminents botanistes qui ont étudié la flore et la végétation du territoire. Des études floristiques et géobotaniques ont été élaborés par : Baumgarten, I. Heuffel, Schur, M. Fuss Simonkai, Javorka, Pax, M. Péterfi, Al. Borza, I. Nyárády, E. Ghișa, St. Csűrösi, N. Boșcaiu sur les monts de Retezat, M. Péterfi, N. Boșcaiu sur les abords de la ville de Deva et Gh. Coldea, I. Hodișan, I. Popa, E. Cernelea, Șt. Péterfi etc. sur les régions calcaires de Hunedoara.

Les réserves naturelles de la région se rejouissent d'une attention spéciale, particulièrement la forêt de Bejan qui renferme toutes les espèces de chêne avec leurs hybrides ce qui permette étudier la rapidité de leurs croissance.